

Tapasztalatok Kölcsönzés külföldre

1997–2001 között a CISTI több mint 1600 könyvet küldött a „tengerentúlra”. Az elveszett csomagok száma nem haladta meg ugyanezen időszak bel-földi küldeményeit. Sikertelen megállapodni egy szállítóval, amely előnyös áron juttatja el a címzeteknek a könyveket és másolatokat tartalmazó csomagokat. A kölcsönkérő nem köteles ugyanezt a szállítót igénybe venni, de a biztonságos visszaküldésről mindenképpen gondoskodnia kell (pl. ajánlottan küldi). A másolatok eljuttatása faxon és Ariellel kevesebb gondot okoz, ebben az esetben a készülékeknek különböző időzónák miatti fogadókészségével kell számolni (pl. egyes helyeken éjszakára kikapcsolják a faxokat).

Nyelvi problémák

Lévén a CISTI kétnyelvű intézmény, az e téren szerzett tapasztalatok kevésbé általánosíthatók. Mivel az angol nyelv átvette a francia szerepét a könyvtárközi kölcsönzésben is, és az európai megkelet-ázsiai könyvtárak weblapján általában van angol nyelvű változat is, igazi probléma a személyes kommunikációban léphet fel. Ez sem tűnik azonban komolynak, mert a könyvtárakban általában nem csak a feldolgozók között vannak idegen nyelven beszélő munkatársak.

Nemzetközi levelező és rendelő rendszerek

Észak-Amerikában több univerzális bibliográfiai rendszer is létezik, mint az OCLC, az RLIN, és Kanadai Nemzeti Könyvtár *Amicus* rendszere. Hasonlóképpen működik a *British Library Document Supply Center (BLDSC)*, internetes hozzáférést és katalógus alapján történő rendelést kínálva a felhasználóknak. A világon egyre több helyen alkalmaznak szabványos megoldásokat, mint a Z39.50, az ISO ILL protokoll, a különböző webprotokollok. Tulajdonképpen ezek a rendszerek teszik lehetővé a nemzetközi forrásmegosztást, tekintet nélkül az országhatárookra és a nyelvi különbségekre.

Nemzetközi posta és vám

Ettől a kérdéstől tartanak leginkább a nemzetközi munkában járatlan könyvtárosok. A CISTI tapasztalata, hogy meg kell ismerni a kérő ország vám-előírásait, nem szabad kifelejteni a feladó (kölcsönző) könyvtár pontos címét, és lehetőleg gyors, megbízható szolgáltatót kell igénybe venni. Külföldről történő kérés esetén pedig a küldő könyvtár címkéjét kell használni a visszaküldésnél, és időben feladni a küldeményt.

Számlázás

Ez a kérdés azért különösen fontos, mert azok a könyvtárak, amelyek térítéses szolgáltatást nyújtanak, vagy késedelmi díjat szednek, sok kis tétellel dolgoznak. A kis összegű banki műveletek kezelési költsége sok esetben drága lehet. Ezért azt javasolják a könyvtáraknak, hogy vagy fogadják el a weben keresztüli hitelkártyával történő fizetést, vagy csatlakozzanak az OCLC IFM rendszeréhez. A CISTI 1997 óta, a BLDSC pedig 2001 óta vesz részt ebben az elszámolási formában. Az IFLA tervezi a hagyományos kuponok mellett az elektronikus kuponrendszer bevezetését. Végül megoldást jelenthet a letéti számla nyitása is.

Következtetések

A CISTI megtanulta, hogy a nemzetközi forrásmegosztásban elért sikerei fontosabbak, mint a problémák. A könyvtárosoknak nem kell félniük a nemzetközi kölcsönzéstől és dokumentumszolgáltatástól. A könyvtár politikáját ki kell terjeszteni a nemzetközi szolgáltatásokra is. A minőség akkor javul, ha megbízható, hatékonyan működő, a földrajzi távolságokra nem figyelő szállítót választanak.

IRELAND, Michael – KRYM, Naomi: Think locally, work globally: international document delivery and CISTI. = *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply*, 12. köt. 4. sz. 2002. p. 27–39./

(Viszocsekné Péteri Éva)

EASY projekt az elektronikus cikkszolgáltatás könnyítésére

A könyvtárközi kölcsönzés az elektronikus környezetben igen nehéz feladat elé állította mind a könyvtárakat, mind a kiadókat. A kiadók az illegális másolatok terjedésétől és az elektronikus szöve-

gek többszöri felhasználásától, a könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzés által megtestesített „közjó” elvesztésétől tartanak. A Kiadók Szövetsége (Publishers Association = PA) és a Közös Informá-

ciós Rendszerek Bizottsága (Joint Information Systems Committee = JISC) által létrehozott munkacsoport ajánlása alapján indult az *EASY dokumentumszolgáltatási kísérleti program*.

Az *EASY (Electronic Article Supply* = elektronikus cikkszolgáltatás, másrészt szójáték: jelentése könnyű, könnyen kezelhető) az Ingenta cég és a Lancasteri Egyetem közös kétéves pilot projektje. Célja annak tesztelése, hogyan teljesíthetők a könyvtárközi kérések közvetlenül a kiadók digitális állományából, mivel a megszokott eljárások szerint ezeket a kéréseket a küldő könyvtárak teljesítik úgy, hogy fénymásolják vagy szkennelik az eredeti cikkeket, és eljuttatják őket a kérő könyvtárnak, vagy közvetlenül az olvasónak. A szolgáltatás nem különül el a könyvtárközi kölcsönzéstől: az OpenURL szabvány segítségével beépül a részleg munkafolyamatába.

A megoldást a Lancasteri Egyetem széles körben használt ILLOS könyvtárközi kölcsönzési irányítási rendszerével tesztelték, a dokumentumküldéshez az Ingenta teljes szövegű dokumentumokat szolgáltató céget (*ingenta.com*) választották. Az ILLOS rendszert 1985-ben dolgozták ki a Lancasteri Egyetemen a könyvtár belső céljaira. Ma már 55 könyvtárban használják, és évente kb. 600 ezer dokumentumrendelést kezel. Az *EASY* céljaira az ILLOS-t továbbfejlesztették: új része az elektronikus változat elérhetőségének ellenőrzése, a küldés és a számlázás indítása. Az Ingentát a Bathi Egyetemen 1998-ban alapították, elsődlegesen a dokumentumok leőhelyének megállapítására. Gyorsan önállóvá vált, jelenleg az Egyesült Királyságban és az USA-ban is van irodája. A szolgáltatás 160 kiadó több mint 5200 folyóiratából szolgáltat (2002 nyarán több mint 1,4 millió teljes szövegű folyóiratcikk volt az adatbázisban). Az elektronikus szolgáltatás mellett, ha a felhasználó úgy kéri, a cikkek másolatát faxon küldik. Így összeségében több mint 10 millió cikk áll rendelkezésére.

Az *EASY* munkafolyamata

A szolgáltatás igénybevételéhez a következő feltételeknek kell teljesülniük:

- a kért dokumentumnak legyen elektronikus változata;
- a kért dokumentumnak elérhetőnek kell lennie az Ingentánál;
- a kiadónak nyilatkoznia kell arról, hogy részt vesz az *EASY* projektben.

A cikkek szolgáltatása elektronikus dokumentumokból a következő lépésekből áll:

- A felhasználó kérése az ILLOS könyvtárközi kölcsönzési rendszerbe fut be, ahol az automatikusan ellenőrzi, hogy a kért dokumentum megvan-e az Ingenta adatbázisában (a világ elektronikus folyóiratainak mintegy 66%-át tartalmazza).
- Ha az Ingentánál elérhető a kívánt dokumentum, de a felhasználó által felkeresett könyvtár nem fizet elő a folyóiratra, akkor ellenőrzik, hogy megvásárolható-e az elektronikus változat. Ha megvásárolható, akkor egységesen 4,20 angol fontot kell érte fizetni.
- Ha a könyvtárnak van hozzáférése a folyóirathoz, akkor a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó osztály egyszerűen megrendeli a dokumentumot az *ingenta.com*-ról, és továbbküldi a felhasználó személyi számítógépére.
- Ha a dokumentum nem érhető el az Ingentánál, akkor hagyományos könyvtárközi kölcsönzéssel juttatják el a felhasználóhoz.

A fenti folyamat úgy is végbemehet, hogy a felhasználó közvetlenül, a könyvtárközi kölcsönzés közreműködése nélkül rendel az Ingentától. Biztonsági intézkedések védik rendszert a jogosulatlan másolástól, és a cikkek elektronikus változatának terjesztésétől.

A rendszert úgy dolgozták ki, hogy a felhasználóknak, a kiadóknak, és a könyvtárosoknak is előnyös legyen:

- A felhasználók a rendszeren keresztül gyorsan, eredeti minőségben kapják meg a kért dokumentumot, amelyet kinyomtathatnak, vagy elektronikus formában tárolhatják.
- A könyvtárosok számára azért előnyös, mert a könyvtárközi ellátás így többnyire közvetlenül a kiadók és a felhasználók között zajlik, ami „akadálytalan” teszi a dokumentumok áramlását.
- A kiadóknak a korábbi gyakorlattal szemben ezúttal bevételi forrást is jelent a könyvtárközi kölcsönzésben való részvétel, emellett nem kell aggódniuk az illegális másolatok és a dokumentumok jogosulatlan felhasználása miatt.

A projekt második évében az Ingenta továbbfejleszti az ILLOS-szal való együttműködést biztosító rendszert más könyvtárközi kölcsönzési irányítási rendszerekkel folytatandó munkához. Tárgyalásokat folytat a Docusend szolgáltatással a kapcsolódás megvalósításáról. További kihívást jelent pl., hogy a British Library Document Supply Centre is felvette a kapcsolatot a kiadókkal az elektronikus dokumentumok szolgáltatásáról.

Eredmények

- A rendszerben jelenleg részt vevő 19 kiadó több mint 1000 folyóirat cikkeiből szolgáltat.
- 30 könyvtárban van olyan szoftver, amelyen keresztül a rendszer működtethető, ebből 14 használja is, a maradék 16 közül pedig 12 nyilvánította ki szándékát, hogy szeretne csatlakozni a szolgáltatáshoz.
- A rendszer megmutatta, hogyan lehet a folyóiratok egyes cikkeinek könyvtárközi kölcsönzését úgy bonyolítani, hogy a dokumentumokat egyenesen a felhasználó íróasztalára küldjék.

A kísérleti programról készült jelentés a sikerek ellenére komoly hiányosságokra is felfigyelt:

- egyelőre a kiadók részéről nem teljesen egyértelmű a rendszerrel való elégedettség, bár bizta-

tó, hogy egyre több kisebb kiadót is sikerül megnyerni az ügynek;

- a könyvtárak részéről komoly problémát jelent, hogy az ILLOS-helyszíneken az EASY alkalmazásba vétele kifejezetten lassan megy;
- a kérések száma a kísérleti időszak alatt nagyon csekély volt;
- komoly gondot jelentett, hogy ha a felhasználó hibázott a bibliográfiai adatok megadásánál, a rendszer nem tudta automatikusan azonosítani a kívánt tételt.

/MORROW, Terry: Electronic article supply – making life EASY-er for all. = Interlending & Document Supply, 30. köt. 3. sz. 2002. p. 112–119./

(Tóth Máté)

Az elektronikus információ és a tudományos könyvtárak funkciói

A természettudományi és műszaki gyűjtőkörű könyvtárakban régóta – így pl. az oroszországi tudományos akadémia természettudományi könyvtárában és központosított könyvtári hálózatában a 70-es évek vége óta – élnek az elektronikus információ lehetőségeivel. A szignaletikus és referatív adatbázisok használata azonban nem okozott semmiféle változtatást az általuk ellátott funkciókban.

Az elmúlt néhány évben azonban két fejlemény is radikálisan módosította a helyzetet. Az egyik: az internetre történt rákapcsolódás hatalmas mennyiségben teljes szövegű információt „zúdított” a könyvtárakba. A másik: a könyvtárak finanszírozásának drasztikus csökkenésével állománygyarapítási nehézségek léptek fel a könyvtári „oldalon”, amelyek az elektronikus kiadványok számának bővülésével a használói „oldal” felületes képviselői körében azt a benyomást keltették, hogy a könyvtárak a közeljövőben meg is fognak szűnni.

Noha az elektronikus kiadványok sokasodása a könyvtári munka valamennyi szektorában – így a gyarapításban, a tájékoztató apparátusban, az olvasószolgálatban, az állományvédelemben – egyaránt jelentős változásokat idéz elő, nincs semmi jele annak, hogy a könyvtárak ne „tudnák kézben tartani”, „uralni” ezt a „pantha rei”-trendet, továbbá annak sincs, hogy az információ előállítóinak-rendelkezésre bocsátóinak és felhasználóinak hagyományos viszonya megváltozott volna.

A tudományos könyvtárak funkciói tehát az új körülmények között is meg-, illetve fennmaradnak. Más kérdés, hogy az iménti „lényeg” keretében nyilvánvalóan bizonyos fejlődési tendenciák, szervezeti-szervezési „nóvumok” fognak érvényesülni. Közülük a legfontosabbak:

1. Megerősödik a könyvtárak integrálódása és működésük koordinálása az állománygyarapítás és az olvasószolgálat terén, különös tekintettel a könyvtári konzorciumokra.
2. A tudományok információellátásának biztosítása érdekében megerősödik a centralizált könyvtári rendszerek és a központi könyvtárak mint alapvető résztvevők szerepe a konzorciumok létesítésében és működtetésében.
3. A hagyományos könyvtári állományvédelem új aspektussal, nevezetesen a több könyvtári rendszer együttes használatában található elektronikus állományok védelmével gyarapodik.
4. Kiegyenlítődés következik be a különféle „rangú és rendű” könyvtárak olvasószolgálatának minőségében az elektronikus dokumentumokkal végzett munka következményeként.

/GLUŠANOVSKIJ, A. V.–KALENOV, N. E.: Elektronnaâ informaciâ i osnovnye funkcii naučnyh bibliotek. = Naučnye i tehničeskije biblioteki, 2. sz. 2002. p. 5–12./

(Futala Tibor)